

RADA FUNDACJI

Halina Bortnowska-Dąbrowska   Marek Antoni Nowicki
Jerzy Ciemniowski   Teresa Romer
Janusz Grzelak   Mirosław Wyrzykowski
Michał Nawrocki

ZARZĄD FUNDACJI

Prezes: Danuta Przywara
Wiceprezes: Maciej Nowicki
Sekretarz: Piotr Kładoczny
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członek Zarządu: Dominka Bychawska-Siniarska

Warszawa, 13 października 2017 r.

2141/2017/OBS/KS/DG

Stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka
ws. niepokojących działań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest zaniepokojona działaniami podejmowanymi przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które naszym zdaniem ingerują w takie wartości jak wolność artystyczna czy swoboda wypowiedzi.

Ostatnim przykładem takiej decyzji jest arbitralne odwołanie Pani Magdaleny Sroki z funkcji dyrektora Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej przed upływem kadencji. Podobne wątpliwości budzą bezprawne lub nietransparentne ingerencje w obsady kadrowe innych instytucji kultury, takie jak odwołanie dyrektora Instytutu Adama Mickiewicza, Pana Pawła Potoroczyna, bez wskazania przyczyny wymaganej przez ustawę z dnia 25 października 1991 o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. W opinii HFPC są to kolejne z szeregu niepokojących decyzji Ministra, zagrażających konstytucyjnym gwarancjom swobody artystycznej. Innym przykładem była bezpośrednia próba zablokowania wystawienia sztuki teatralnej „Śmierć i dziewczyna” w listopadzie 2015 r., przez wystosowanie przez Ministra pisma do Marszałka Województwa Dolnośląskiego wzywającego do wstrzymania premiery spektaklu. Niepokojący charakter miało również wycofanie z niejasnych bądź nieuzasadnionych powodów wsparcia finansowego dla takich wydarzeń artystycznych jak Festiwal Malta (wyłącznie z powodu osoby kuratora festiwalu), Festiwal Prapremier organizowany przez Teatr Polski w Bydgoszczy oraz Międzynarodowy Festiwal Teatralny Dialog we Wrocławiu. Warto w tym kontekście przywołać także problem łączenia instytucji kultury w niejasnych okolicznościach. Taki charakter miało zdaniem HFPC połączenie założonego 8 lat temu gdańskiego Muzeum II Wojny Światowej z nowo utworzonym Muzeum na Westerplatte.

HFPC pragnie zwrócić uwagę, że przedstawiciele władzy publicznej mają obowiązek kierować się wartościami konstytucyjnymi we wszelkich swoich działaniach. Należy w tym kontekście podkreślić, że Konstytucja gwarantuje wolność twórczości artystycznej i wolność korzystania z dóbr kultury (art. 73), wolność słowa (art. 54), wprowadza zasadę bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych

(art. 25), a także zakaz dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny (art. 32 ust. 2). Oznacza to w szczególności, że wszelkie decyzje władz publicznych w obszarze kultury w powinny być podejmowane na przejrzystych zasadach oraz zostać szczegółowo uzasadnione. Dotyczy to także wyboru podmiotów i działań otrzymujących wsparcie ze środków publicznych. W obszarze kultury przedstawiciele władzy publicznej muszą dołożyć starań, aby wspierane przez nie przedsięwzięcia artystyczne miały pluralistyczny charakter i prezentowały treści adresowane do odbiorców o różnych światopoglądach, nawet jeśli niektóre środowiska mogą poczuć się nimi urażone. Niedopuszczalne są działania zmierzające do zablokowania prezentacji określonych treści czy sparaliżowania funkcjonowania danej instytucji kultury tylko z uwagi na to, że prezentuje poglądy, z którymi nie zgadzają się przedstawiciele władzy. Nie może być też tak, że beneficjentami wsparcia udzielanego przez polityków są wyłącznie te podmioty, których działalność jest bliska ich przekonaniom.

Obowiązek niedyskryminacyjnego i transparentnego działania organów publicznych w sferze kultury dotyczy także polityki kadrowej w publicznych instytucjach kultury. Choć organizatorzy kultury, w tym Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, uprawnieni są do powoływania i odwołania dyrektorów instytucji kultury, to jednocześnie jako organy władzy publicznej zobowiązani są do działania na podstawie i w granicach prawa (art. 7 Konstytucji), w tym z poszanowaniem wartości konstytucyjnych. Realizację konstytucyjnej gwarancji swobody artystycznej na poziomie ustawowym stanowią między innymi zamknięte katalogi przesłanek uprawniających do odwołania dyrektora instytucji kultury (art. 15 ust. 6 ustawy z dnia 25 października 1991 o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej) i dyrektora Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej (art. 15 ust. 6 ustawy o kinematografii z dnia 30 czerwca 2005 r.). Mają one na celu zapewnienie odpowiedniej niezależności publicznych instytucji kultury, w szczególności ograniczenie możliwości prowadzenia polityki kadrowej w oparciu o względy arbitralne lub polityczne. Oznacza to również, że uzasadnienie odwołania dyrektora takiej instytucji musi mieć charakter merytoryczny i sprecyzowany w takim stopniu, by sąd miał możliwość kontroli zasadności tej decyzji, w tym weryfikacji, czy zachodzą ustawowo określone przesłanki uprawniające do odwołania przez upływem kadencji – w przeciwnym wypadku ustawowe gwarancje niezależności publicznych instytucji kultury miałyby charakter iluzoryczny. Odwołanie dyrektora instytucji kultury nie może być ponadto odwetem za korzystanie z wolności słowa, w szczególności, gdy miało ono na celu zwrócenie uwagi na dostrzegane nieprawidłowości w obszarze mającym istotne znaczenie z punktu widzenia interesu społecznego.

Jednocześnie zwracamy uwagę, że obowiązek przestrzegania konstytucyjnych wartości przez przedstawicieli władzy publicznej nie dotyczy jedynie działań ściśle „urzędowych”, takich jak np. wydawanie decyzji o dofinansowaniu tego czy innego przedsięwzięcia artystycznego czy decyzji kadrowych, ale także ujawniania osobistych poglądów podczas wszelkich wystąpień publicznych czy wypowiedzi medialnych. Zwłaszcza politycy piastujący ważne stanowiska w państwie powinni w sposób odpowiedzialny i powściągliwy wypowiadać się na tematy światopoglądowe, które mogą być istotne z punktu widzenia kształtowania polityki kulturalnej. Ich poglądy mogą być bowiem odbierane przez urzędników niższego szczebla

jako sugestie. Jak podkreślił Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku *Bączkowski i inni p. Polsce*, takie wypowiedzi mogą mieć rzeczywisty wpływ na decyzje administracyjne naruszające prawa i wolności jednostki. Politycy powinni zatem powstrzymać się od publicznych wypowiedzi ingerujących w niezależność programową instytucji kultury. Niedopuszczalne jest także narzucanie w jakikolwiek sposób indywidualnych preferencji dotyczących promowania lub omijania określonych treści, z powołaniem się na argument finansowania ze środków publicznych.

Działania Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które pozostają w sprzeczności z przedstawionymi wyżej standardami, w szczególności arbitralne pozbawienie wsparcia finansowego „niewygodnych” przedsięwzięć artystycznych czy nieuzasadnione ingerencje w obsadę stanowisk kierowniczych w publicznych instytucjach kultury, traktujemy jako przejawy tzw. „miękkiej cenzury”. Jej długofalowym celem – jak sądzimy – ma być wywieranie presji na artystów lub dyrektorów instytucji kultury, która ma zniechęcić środowisko artystyczne do tworzenia lub prezentacji dzieł, a także podejmowania innych działań, mogących nie odpowiadać preferencjom rządzącej siły politycznej. Taka strategia zmierza do całkowitego podporządkowania politykom działalności kulturalnej w Polsce (która w dużej mierze odbywa się w instytucjach publicznych bądź przy wsparciu finansowym ze środków publicznych). Tymczasem, raz jeszcze pragniemy podkreślić, że misją podmiotów publicznych w realizacji polityki kulturalnej powinna być ochrona konstytucyjnej wolności twórczości artystycznej oraz prawa dostępu do dóbr kultury, zakładających poszanowanie pluralizmu światopoglądowego oraz autonomii programowej publicznych instytucji kultury. W związku z tym apelujemy do Pana Ministra o przestrzeganie tych wartości i powstrzymanie się od działań, które mogą im zagrażać.

W imieniu zarządu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,

Danuta Przywara